

Načela za zaštitu mentalno obolelih osoba i poboljšanje zaštite mentalnog zdravlja

Usvojeno rezolucijom Generalne skupštine br. 46/119 od 17. decembra 1991. godine

Primena

Ova Načela se primenjuju bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je nesposobnost, rasa, boja, pol, jezik, vera, političko i drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili društveno poreklo, pravni ili društveni položaj, starost, imovinsko stanje ili rođenje.

Definicije pojmova

U ovim Načelima:

“Pravobranilac” je pravni ili drugi osposobljeni zastupnik;

“Nezavisni organ” je nadležni ili nezavisni organ propisan domaćim zakonom;

“Zaštita mentalnog zdravlja” uključuje analizu i dijagnozu duševnog stanja neke osobe, kao i lečenje, negu i rehabilitaciju mentalno obolelih osoba ili osoba za koje se sumnja da pate od mentalne bolesti;

“Ustanova za mentalno zdravlje” je svaka ustanova odnosno jedinica takve ustanove čija osnovna delatnost je obezbeđenje zaštite mentalnog zdravlja;

“Radnik u oblasti mentalnog zdravlja” je lekar, klinički psiholog, bolničar, društveni radnik ili drugo lice sa odgovarajućom obukom i kvalifikacijama koje je posebno osposobljeno za zaštitu mentalnog zdravlja;

“Pacijent” je primalac nege u oblasti mentalnog zdravlja odnosno svako ko je primljen u ustanovu za mentalno zdravlje;

“Lični zastupnik” je lice ovlašćeno zakonom da zastupa interese pacijenta u određenom pogledu ili da ostvaruje određena prava u njegovo ime, a podrazumeva i roditelja ili pravnog staratelja maloletnika ukoliko domaćim zakonom to nije drukčije određeno;

“Reviziono telo” je telo ustanovljeno u skladu sa načelom 17 radi preispitivanja nedobrovoljnog prijema pacijenta u ustanovu za mentalno zdravlje ili njegovog zadržavanja u njoj.

Opšta ograničavajuća klauzula

Ostvarivanje prava izloženih u ovim Načelima može biti predmet samo onih ograničenja koja su postavljena zakonom i koja su neophodna za zaštitu zdravlja ili bezbednosti dotične osobe ili drugih, odnosno u cilju zaštite javne bezbednosti, reda, zdravlja ili morala ili temeljnih prava i sloboda drugih.

Načelo 1

Temeljne slobode i osnovna prava

1. Svako ima pravo na najkvalitetniju negu u okviru zaštite mentalnog zdravlja, a koja je sastavni deo sistema zdravstvene i društvene zaštite.

2. Sa svakom mentalno obolelom osobom ili osobom koja se leči kao takva postupa se čovečno uz poštovanje urođenog dostojanstva ljudske ličnosti.
3. Svaka mentalno obolela osoba ili osoba koja se leči kao takva ima pravo na zaštitu od ekonomskog, seksualnog i drugih oblika iskorištavanja, fizičkog ili drugog zlostavljanja i ponižavajućeg postupanja.
4. Ne sme postojati diskriminacija na osnovu mentalne bolesti. "Diskriminacija" je svako razlikovanje, isključivanje ili davanje prvenstva koje ima za posledicu poništenje ili umanjenje jednakog uživanja prava. Posebne mere preduzete isključivo radi zaštite prava ili poboljšanja stanja mentalno obolelih osoba ne smatraju se diskriminatornim.
Diskriminacija ne uključuje bilo kakvo razlikovanje, isključivanje ili davanje prvenstva saglasno odredbama ovih Načela koje je neophodno radi zaštite ljudskih prava mentalno obolelih osoba ili drugih pojedinaca.
5. Svaka mentalno obolela osoba ima pravo na ostvarivanje svih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava koja su priznata Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima i drugim relevantnim instrumentima kao što su Deklaracija o pravima invalida i Skup načela za zaštitu svih lica u bilo kom obliku pritvora ili zatočeništva.
6. Svako rešenje kojim se neka osoba proglašava pravno nesposobnom na osnovu njene mentalne bolesti, kao i svako rešenje kojim se nalaže imenovanje ličnog zastupnika usled takve nesposobnosti, donosi se isključivo posle pravičnog postupka koji vodi nezavisan i nepristrasan tribunal ustanovljen u skladu sa domaćim zakonom. Osoba čija je pravna sposobnost osporena ima pravo da je zastupa pravobranilac. Ukoliko osoba čija je pravna sposobnost osporena sama ne obezbedi takvog zastupnika, zastupanje će toj osobi biti obezbeđeno besplatno u meri u kojoj njoj nedostaju sredstva da to plati. Pravobranilac ne može predstavljati ustanovu za mentalno zdravlje ili njeno osoblje u istom postupku, a takođe ne može predstavljati ni člana porodice osobe čija je pravna sposobnost osporena, osim u slučaju da se tribunal uveri u nepostojanje sukoba interesa. Rešenja u vezi sa pravnom sposobnošću i potrebom za ličnim zastupnikom preispituju se u razumnim vremenskim razmacima propisanim domaćim zakonom. Osoba čija pravna sposobnost je osporena, njen lični zastupnik, ukoliko takav postoji, i svaka druga zainteresovana osoba ima pravo žalbe višem sudu na svako takvo rešenje.
7. Kada sud ili drugi nadležni tribunal ustanovi da je mentalno obolela osoba nesposobna da vodi računa o svojim poslovima, preduzeće se mere u cilju obezbeđenja zaštite njenih interesa u meri u kojoj je to neophodno i primereno njenom stanju.

Načelo 2

Zaštita maloletnika

U okviru ciljeva ovih Načela i u kontekstu domaćeg zakonodavstva u vezi sa zaštitom maloletnika, treba posvetiti posebnu pažnju zaštiti prava maloletnika uključujući, ako je to potrebno, imenovanje ličnog zastupnika koji nije član porodice.

Načelo 3

Život u zajednici

Svaka mentalno obolela osoba ima pravo da živi i radi u zajednici u meri u kojoj je to moguće.

Načelo 4

Utvrđivanje mentalnih poremećaja

1. Nalaz o postojanju mentalne bolesti kod neke osobe sačinjava se u skladu sa međunarodno prihvaćenim medicinskim standardima.
2. Nijedan nalaz o mentalnoj bolesti ne sme biti sačinjen na osnovu političkog, ekonomskog ili društvenog položaja, odnosno kulturne, rasne ili verske pripadnosti, a takođe ni po bilo kom drugom osnovu koji nije od neposrednog značaja za utvrđivanje stanja mentalnog zdravlja.

3. Sukob u porodici ili na poslu, odnosno neprihvatanje većinskih moralnih, društvenih, kulturnih ili političkih vrednosti ili verskih ubeđenja sredine, ne sme nikada biti odlučujući činilac u dijagnozi mentalne bolesti.
4. Činjenica da je neko već bio lečen ili smešten u bolnicu kao pacijent sama po sebi ne sme poslužiti u sadašnjosti ili budućnosti kao opravdanje za bilo kakav nalaz o postojanju mentalne bolesti.
5. Nijedan pojedinac ili organ ne sme klasifi kovati nekoga kao mentalno obolelu osobu, odnosno nagovestiti na bilo koji način da dotična osoba pati od mentalne bolesti, osim za potrebe koje su u neposrednoj vezi s mentalnom bolešću ili s njenim posledicama.

Načelo 5

Lekarski pregled

Niko ne sme biti nateran da se podvrgne lekarskom pregledu da bi se utvrdilo da li on pati od mentalne bolesti, osim u skladu s procedurom odobrenom domaćim zakonom.

Načelo 6

Tajnost podataka

Mora biti poštovano pravo na tajnost podataka svih osoba na koje se ova Načela odnose.

Načelo 7

Uloga sredine i culture

1. Svaki pacijent ima pravo na lečenje i negu u sredini u kojoj živi, u meri u kojoj je to moguće.
2. Ukoliko se pacijent leči u ustanovi za mentalno zdravlje, on ima pravo, kad god je to moguće, da bude lečen u blizini svoje kuće ili kuće svojih srodnika odnosno prijatelja, a takođe ima i pravo na povratak u svoju sredinu što je pre moguće.
3. Svaki pacijent ima pravo na terapiju primerenu njegovom kulturnom poreklu.

Načelo 8

Standardi u pružanju nege

1. Svaki pacijent pravo na onu vrstu zdravstvene nege i društvene zaštite koja odgovara njegovim zdravstvenim potrebama, a takođe ima i pravo na negu i lečenje u skladu sa standardima koji se primenjuju na ostale bolesnike.
2. Svaki pacijent mora biti zaštićen od štetnih posledica, uključujući primenu neodgovarajućih lekova, zlostavljanje od drugih pacijenata ili osoblja, kao i druge postupke kojima se nanosi duševni bol ili fizička neugodnost.

Načelo 9

Lečenje

1. Svaki pacijent ima pravo na lečenje u okruženju sa što je moguće manje ograničenja, uz korišćenje terapije koja je najmanje restriktivna i intruzivna i koja je primerena zdravstvenim potrebama pacijenta i potrebi za fizičkom zaštitom drugih.

2. Lečenje i nega svakog pacijenta zasniva se na planu lečenja propisanom na individualnoj osnovi, o kome se razgovara s pacijentom i koji se redovno preispituje, revidira po potrebi i sprovodi od strane kvalifi kovanog stručnog osoblja.
3. Nega mentalno obolelih osoba uvek se pruža u skladu sa primenljivim standardima etike za radnike u oblasti mentalnog zdravlja, uključujući međunarodno prihvaćene standarde kao što su Načela medicinske etike usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Znanje i umešnost u oblasti mentalnog zdravlja ne smeju nikada biti zloupotrebljeni.
4. Lečenje svakog pacijenta mora biti usmereno ka očuvanju i uvećanju njegove lične samostalnosti.

Načelo 10

Medikacija

1. Medikacija je potpuno u službi pacijentovog zdravlja, primenjuje se isključivo u terapijske i dijagnostičke svrhe i nikada se koristi u svrhu kažnjavanja ili zato što je tako drugima zgodnije. Shodno odredbama iz stava 15 načela 11, radnici u oblasti mentalnog zdravlja daju samo one lekove čije je dejstvo poznato i provereno.
2. Svaki lek mora biti prepisan od radnika u oblasti mentalnog zdravlja i upisan u dokumentaciju pacijenta.

Načelo 11

Pristanak na lečenje

1. Pacijent ne sme biti podvrgnut bilo kakvom lečenju bez svog pristanka zasnovanog na informisanosti, osim u slučajevima predviđenim stavovima 6, 7, 8, 13 and 15 dole.
2. Pristanak zasnovan na informisanosti je pristanak koji se daje dobrovoljno, bez pretnji ili nepriličnog podstrekivanja, i to pošto se pacijentu pruže dovoljne i razumljive informacije, u obliku i na jeziku koji on razume, o sledećem:
 - a) dijagnostičkoj proceni;
 - b) svrsi, načinu i predviđenom trajanju lečenja i očekivanim koristima od njega;
 - c) alternativnim načinima lečenja uključujući manje intruzivne metode; i
 - d) mogućim bolovima i nelagodnostima, rizicima i propratnim pojavama predložene terapije.
3. Tokom procedure davanja pristanka pacijent može zatražiti prisustvo jedne ili više osoba po svom izboru.
4. Pacijent ima pravo da odbije ili prekine lečenje, osim u slučajevima predviđenim stavovima 6, 7, 8, 13 and 15 dole. Pacijentu se moraju predočiti posledice odbijanja ili prekidanja lečenja.
5. Pacijent nikada ne sme biti pozvan ili naveden da se odrekna prava na pristanak zasnovan na informisanosti. Ako pacijent to hoće da učini, mora mu se objasniti da se lečenje ne može primeniti bez pristanka zasnovanog na informisanosti.
6. Osim u slučajevima predviđenim stavovima 7, 8, 12, 13, 14 i 15 dole, pacijentu se može predočiti predviđeni plan lečenja bez njegovog pristanka zasnovanog na informisanosti ukoliko su zadovoljeni sledeći uslovi:
 - a) pacijent je u predmetno vreme držan kao nedobrovoljan pacijent;
 - b) nezavisan organ koji poseduje sve relevantne informacije, uključujući informacije navedene u stavu 2 gore, ustanovio je da u predmetno vreme pacijent nije sposoban da da ili uskrati pristanak zasnovan na informisanosti na predloženi plan lečenja odnosno, ukoliko je to predviđeno domaćim zakonodavstvom, nezavisan organ je zaključio, imajući u vidu pacijentovu ličnu bezbednost ili bezbednost drugih, da pacijent neopravdano uskraćuje takav pristanak;
 - c) nezavisan organ je uveren da je predloženi plan lečenja od najveće koristi za pacijentovo zdravlje.
7. Stav 6 gore se ne odnosi na pacijenta koji ima ličnog zastupnika ovlašćenog zakonom da pristane na lečenje u pacijentovo ime; međutim, osim u slučajevima predviđenim stavovima 12, 13, 14 i 15 dole, pacijent može biti lečen bez svog pristanka zasnovanog na informisanosti ukoliko njegov lični zastupnik da pristanak u njegovo ime pošto je prethodno upoznat sa sadržajem stava 2 gore.

8. S izuzetkom predviđenim u stavovima 12, 13, 14 i 15 dole, svaki pacijent može takođe biti podvrgnut lečenju bez svog pristanka zasnovanog na informisanosti ukoliko kvalifikovani radnik u oblasti mentalnog zdravlja ovlašćen zakonom utvrdi da je lečenje hitno potrebno radi sprečavanja neposredne ili neminovne opasnosti po pacijenta ili po druge. Takvo lečenje ne sme biti duže od strogo utvrđenog roka neophodnog za ovu svrhu.

9. Ukoliko je lečenje odobreno bez pacijentovog pristanka zasnovanog na informisanosti, učiniće se sve da se pacijent ipak informiše o prirodi lečenja i svakoj alternativi, kao i da se pacijent uključi u izradu plana lečenja u onoj meri u kojoj je to izvodljivo.

10. Svi podaci o terapiji će se odmah uneti u pacijentov zdravstveni karton, a takođe će biti naznačeno da li je lečenje dobrovoljno ili ne.

11. Pacijent ne sme biti podvrgnut fizičkom obuzdavanju i nedobrovoljnoj izolaciji osim u skladu sa zvanično odobrenom procedurom dotične ustanove za mentalno zdravlje, i to samo onda kada je to jedini način da se spreči neposredna ili neminovna opasnost po pacijenta ili po druge. Postupak ne sme biti duži od strogo utvrđenog roka neophodnog za ovu svrhu. U pacijentov zdravstveni karton mora se upisati svaki slučaj primene fizičkog obuzdavanja ili nedobrovoljne izolacije, razlozi za to, kao i priroda i opseg tih mera. Obuzdan ili izolovan pacijent mora biti držan u čovečnim uslovima pod negom i pažljivim i redovnim nadzorom stručnog osoblja. O svakom fizičkom obuzdavanju ili nedobrovoljnoj izolaciji pacijenta mora se odmah obavestiti njegov lični zastupnik ukoliko on postoji i ukoliko je to relevantno.

12. Sterilizacija se nikada ne sme primeniti kao način lečenja mentalne bolesti.

13. Složeniji medicinski ili hirurški postupak sme biti primenjen na pacijenta samo ukoliko je on dopušten domaćim zakonom, ukoliko se smatra da će on biti od najveće koristi za pacijentovo zdravlje, odnosno ukoliko pacijent da svoj pristanak zasnovan na informisanosti, osim kada pacijent nije u stanju da da svoj pristanak zasnovan na informisanosti, u kom slučaju se postupak odobrava samo posle ponovnog razmatranja od strane nezavisnog organa.

14. Psihohirurgija i drugi intruzivni i ireverzibilni postupci u lečenju mentalne bolesti ne smeju biti primenjeni na pacijenta koji se nalazi u ustanovi za mentalno zdravlje protiv svoje volje, dok se u pogledu drugih pacijenata oni mogu primeniti u meri u kojoj je to dopušteno domaćim zakonom samo ukoliko pacijent da svoj pristanak

zasnovan na informisanosti, s tim što nezavisno telo van ustanove mora da se uveri u verodostojnost takvog pristanka i da smatra da će postupak biti od najveće koristi za pacijentovo zdravlje.

15. Klinička ispitivanja i eksperimentalne terapije ne smeju nikada biti primenjene na pacijenta bez pristanka zasnovanog na informisanosti, s tim što pacijent koji nije u stanju da da pristanak zasnovan na informisanosti može biti podvrgnut.

Načelo 12

Obaveštenje o pravima

1. Po prijemu u ustanovu za mentalno zdravlje pacijent će što je moguće pre biti obavešten o svojim pravima u skladu sa ovim Načelima i domaćem zakonu, i to u obliku i na jeziku koji on razume, s tim što će obaveštenje uključiti objašnjenje njegovih prava i uputstva o njihovom ostvarivanju.

2. Ukoliko pacijent nije u stanju da razume takve informacije, odnosno sve dok on nije u stanju da to razume, pacijentova prava će se saopštiti ličnom zastupniku, ukoliko on postoji i ukoliko je to relevantno, odnosno osobi ili osobama koje mogu najbolje da zastupaju pacijentove interese a to i žele.

3. Pacijent koji poseduje neophodnu pravnu sposobnost ima pravo da imenuje osobu koju treba obavешtavati u njegovo ime, kao i osobu koja će zastupati njegove interese pred rukovodstvom ustanove.

Načelo 13

Prava i uslovi u ustanovama za mentalno zdravlje

1. Svaki pacijent u ustanovi za mentalno zdravlje naročito ima pravo da mu

se u punoj meri priznaje sledeće:

- a) da svuda bude priznat kao pravni subjekat;
- b) privatnost;
- c) sloboda komuniciranja, što uključuje slobodu komuniciranja s drugim osobama u ustanovi; sloboda da šalje i prima necenzurisana pisma i pozive; sloboda da prima nasamo pravobranioca ili ličnog zastupnika i, u svako razumno vreme, druge posetioce; sloboda korišćenja poštanskih i telefonskih usluga i pristupa novinama, radiju i televiziji;
- d) sloboda veroispovesti ili drugih uverenja.

2. Okruženje i životni uslovi u ustanovama za mentalno zdravlje moraju biti što sličniji onima koje osobe sličnog uzrasta imaju u svom svakodnevnom životu, naročito uključujući:

- a) uslove za rekreacione i slobodne aktivnosti;
- b) uslove za obrazovanje;
- c) mogućnost kupovine i primanje predmeta potrebnih u svakodnevnom životu, rekreaciji i komuniciranju;
- d) uslove u kojima pacijent može da se bavi aktivnostima u skladu sa svojim društvenim i kulturnim poreklom kao i ohrabrenje da se oni koriste, a takođe i uslove za sprovođenje odgovarajućih mera radi osposobljavanja lica delimično sposobnih za rad u cilju njihove društvene reintegracije. Ove mere treba da uključe stručno savetovanje, stručnu obuku i službu za raspoređivanje na radna mesta radi osposobljavanja pacijenata da nađu i zadrže posao u društvenoj zajednici.

3. Pacijent ne sme biti podvrgnut prisilnom radu ni pod kojim uslovima. U okviru granica primerenim pacijentovim potrebama i zahtevima uprave ustanove, pacijentu se mora omogućiti da izabere vrstu posla koji želi da obavlja.

4. Pacijentov rad u ustanovi za mentalno zdravlje ne sme biti eksploatisan. Za svaki posao koji obavlja svaki pacijent ima pravo na nagradu koja bi bila isplaćena, u skladu sa domaćim zakonom i običajima, za isti posao nekome ko nije pacijent. U svakom slučaju, svaki takav pacijent ima pravo na pravičan deo nagrade koja se isplaćuje ustanovi za mentalno zdravlje na osnovu njegovog rada.

Načelo 14

Resursi ustanova za mentalno zdravlje

1. Ustanovi za mentalno zdravlje biće dostupni resursi na istom nivou kao i bilo kojoj drugoj zdravstvenoj ustanovi, a naročito:

- a) kvalifikovano medicinsko i drugo odgovarajuće stručno osoblje u potrebnom broju sa dovoljno prostora da se svakom pacijentu obezbedi privatnost i program odgovarajuće i aktivne terapije;
- b) dijagnostička i terapijska oprema za potrebe pacijenta;

- c) odgovarajuća stručna nega; i
 - d) uslovi za adekvatno, redovno i sveobuhvatno lečenje i zalihe lekova.
2. Nadležni organi će izvršiti inspekciju svake ustanove za mentalno zdravlje dovoljno često kako bi se obezbedilo da uslovi, lečenje i nega pacijenata budu u skladu sa ovim Načelima.

Načelo 15

Načela o prijemu

1. U slučaju kad je nekome potrebno lečenje u ustanovi za mentalno zdravlje, mora se učiniti sve da se izbegne njegov nedobrovoljan prijem.
2. U vezi sa prijemom u ustanovu za mentalno zdravlje, administrativni postupak mora biti isti kao i u slučaju prijema u bilo koju drugu ustanovu radi lečenja bilo koje druge bolesti.
3. Svaki pacijent koji nije primljen protiv svoje volje ima pravo da napusti ustanovu za mentalno zdravlje u bilo koje vreme, osim kada se primenjuju merila za njegovo zadržavanje u svojstvu nedobrovoljnog pacijenta u skladu sa načelom 16, s tim što on mora biti obavešten o tom pravu.

Načelo 16

Nedobrovoljan prijem

1. a) osoba može biti primljena u ustanovu za mentalno zdravlje kao pacijent bez svoje volje, odnosno b) ukoliko je osoba već primljena kao dobrovoljan pacijent, ona može biti zadržana u ustanovi za mentalno zdravlje kao nedobrovoljan pacijent samo i jedino ako stručan radnik u oblasti mentalnog zdravlja ovlašćen po zakonu u tu svrhu odluči, u skladu sa načelom 4, da osoba pati od mentalne bolesti i smatra:

- a) da, usled te mentalne bolesti, postoji ozbiljna verovatnoća neposredne ili neminovne opasnosti po dotičnu osobu ili po druge osobe; ili
- b) da bi u slučaju teško mentalno obolele osobe sa smanjenom moći rasuđivanja, propust da se ona primi ili zadrži verovatno doveo do ozbiljnog pogoršanja njenog stanja i sprečio primenu odgovarajućeg lečenja koje se jedino može pružiti prijemom u ustanovu za mentalno zdravlje u skladu s načelom najmanje restriktivne alternative.

U slučaju navedenom u podstavu b) treba se obratiti za mišljenje drugom takvom radniku u oblasti mentalnog zdravstva, koji je nezavisan od prvoga, kad god je to moguće. Kad se jednom preduzmu takve konsultacije, ne sme doći do nedobrovoljnog prijema ili zadržavanja sem ako se drugi radnik ne složi s privim.

2. Nedobrovoljan prijem i zadržavanje najpre će biti na kratko vreme, shodno odredbama domaćeg zakona, a u cilju posmatranja i početnog lečenja dok se

čeka na odluku revizionog tela o prijemu ili zadržavanju. Pacijent se bez odlaganja obaveštava o razlozima za prijem, dok se o prijemu i o razlozima za njega odmah i posebno obaveštavaju reviziono telo, pacijentov lični zastupnik ukoliko on postoji i, u slučaju da se pacijent tome ne protivi, pacijentova porodica.

3. Ustanova za mentalno zdravlje može primati pacijente bez njihove volje jedino ako je ona previđena za to od strane nadležnog organa propisanog domaćim zakonom.

Načelo 17

Reviziono telo

1. Reviziono telo je sudsko ili drugo nezavisno i nepristrasno telo ustanovljeno domaćim zakonom koje deluje u skladu sa procedurama propisanim domaćim zakonom. U donošenju odluka ono mora uživati pomoć jednog ili više stručnih i nezavisnih radnika u oblasti mentalnog zdravlja i mora uzeti u obzir njihove savete.

2. U skladu sa stavom 2 načela 16, reviziono telo se sastaje što je moguće pre da inicijalno preispita odluku o nedobrovoljnom prijemu ili zadržavanju pacijenta, pri čemu postupa po pojednostavljenim i ubrzanim postupcima određenim domaćim zakonom.

3. Reviziono telo povremeno preispituje slučajeve nedobrovoljnih pacijenata u razumnim vremenskim razmacima određenim domaćim zakonom.

4. Nedobrovoljan pacijent može se obratiti revizionom telu, u razumnim vremenskim razmacima određenim domaćim zakonom, radi otpusta ili dobijanja statusa dobrovoljnog pacijenta.

5. Prilikom svakog preispitivanja reviziono telo će razmatrati da li su i dalje zadovoljeni uslovi navedeni u stavu 1 načela 16, a ako nisu, pacijent će biti otpušten kao nedobrovoljan pacijent.

6. Ako u bilo kom trenutku radnik u oblasti mentalnog zdravlja koji vodi predmet nađe da razlozi za zadržavanje neke osobe kao nedobrovoljnog pacijenta više ne stoje, on će naložiti otpust te osobe kao pacijenta sa tim statusom.

7. Pacijent, njegov lični zastupnik ili bilo koja zainteresovana osoba ima pravo žalbe višem sudu na odluku po kojoj se pacijent prima u ustanovu za mentalno zdravlje ili zadržava u njoj.

Načelo 18

Proceduralna zaštita

1. Pacijent ima pravo da izabere i postavi pravobranioca koji će ga zastupati kao takvog, što uključuje i zastupanje u vezi sa svakim tužbenim ili žalbenim postupkom. Ukoliko pacijent ne obezbedi takve usluge, pacijentu će biti obezbeđen

pravobranilac besplatno u meri u kojoj njemu nedostaju sredstva da ih plati.

2. Pacijent ima pravo na pomoć u vidu usluga tumača ukoliko je to potrebno.

U slučaju da su takve usluge neophodne a pacijent ih sam ne obezbedi, one će mu biti stavljene na raspolaganje besplatno u meri u kojoj njemu nedostaju sredstva da ih plati.

3. Pacijent i pacijentov pravobranilac mogu zatražiti i priložiti na svakoj raspravi nalaz nezavisnog organa o stanju pacijentovog mentalnog zdravlja, kao i druge nalaze odnosno usmene, pismene i druge relevantne i prihvatljive dokaze.

4. Kopije pacijentove dokumentacije i ostalih nalaza koji se prilažu predaju se pacijentu i njegovom pravobranioocu, osim u posebnim slučajevima kada je odlučeno da bi otkrivanje određenih podataka pacijentu moglo ozbiljno ugroziti pacijentovo zdravlje i dovesti u opasnost bezbednost drugih. Ukoliko domaći zakon to predviđa, svaki dokument koji se ne da na uvid pacijentu može biti predat pacijentovom ličnom zastupniku i pravobranioocu pod uslovom da se to učini u poverenju. U slučaju odluke da se neki deo dokumenta uskrati pacijentu, pacijent ili njegov pravobranilac, ukoliko on postoji, biće obavešteni o odluci i razlozima za nju, a odluka će biti podložna sudskoj reviziji.

5. Pacijent i pacijentov lični zastupnik i pravobranilac imaju pravo da prisustvuju svakoj raspravi, učestvuju u njoj i da lično svedoče.

6. Ukoliko pacijent ili pacijentov lični zastupnik odnosno pravobranilac zahteva prisustvo određene osobe na raspravi, toj osobi će biti odobren pristup, osim u slučaju kada je odlučeno da bi prisustvo te osobe moglo ozbiljno ugroziti pacijentovo zdravlje ili dovesti u opasnost bezbednost drugih.

7. Pri svakom odlučivanju o tome da li rasprava treba u celosti ili delimično biti otvorena za javnost ili održana bez njenog prisustva, kao i o tome da li o njoj treba obavешtavati javnost, moraju se u potpunosti uvažiti pacijentove želje, potreba za poštovanjem privatnosti pacijenta i drugih osoba, kao i potreba da se spreči ozbiljno ugrožavanje pacijentovog zdravlja i dovođenje u opasnost bezbednosti drugih.

8. Odluka koja proizide iz rasprave i njeno obrazloženje moraju biti dati u pismenom obliku. Kopije će se dostaviti pacijentu i njegovom ličnom zastupniku i pravobranioocu. Pri odlučivanju o tome da li odluku treba objaviti u celosti ili delimično, moraju se u potpunosti uvažiti pacijentove želje, potreba za poštovanjem privatnosti pacijenta i drugih osoba, javni interes za otvoreno deljenje pravde, kao i potreba da se spreči ozbiljno ugrožavanje pacijentovog zdravlja i dovođenje u opasnost bezbednosti drugih.

Načelo 19

Uvid u informacije

1. Pacijent (u ovom načelu ovaj termin obuhvata i bivše pacijente) ima pravo

na uvid u informacije o svom zdravlju i u ličnu dokumentaciju koju vodi ustanova za mentalno zdravlje. Ovo pravo podleže ograničenjima da bi se sprečilo ozbiljno ugrožavanje pacijentovog zdravlja i izbeglo dovođenje u opasnost bezbednosti drugih. Ukoliko domaći zakon to predviđa, svaka takva informacija koja se uskrati pacijentu može biti data pacijentovom ličnom zastupniku i pravobraniocu pod uslovom da se to učini u poverenju. U slučaju odluke da se neka informacija uskrati pacijentu, pacijent ili njegov pravobranilac, ukoliko on postoji, biće obavešteni o odluci i razlozima za nju, a odluka će biti podložna sudskoj reviziji.

2. U pacijentov dosje se unose svi pismeni komentari pacijenta ili njegovog ličnog zastupnika odnosno pravobranioca ukoliko postoji zahtev u tom smislu.

Načelo 20

Učinioci krivičnih dela

1. Ovo načelo se odnosi na lica koja izdržavaju zatvorske kazne za krivična dela ili su na drugi način lišena slobode dok traje krivični postupak ili istraga protiv njih, a utvrđeno je ili se veruje da pate od mentalne bolesti.
2. Svim takvim licima mora se obezbediti najbolja moguća nega kako je to predviđeno načelom 1. Ova Načela se primenjuju na njih u najvećoj mogućoj meri, i to samo uz ograničene modifikacije i izuzetke koje nalažu okolnosti. Nijedna takva modifikacija ili ograničenje ne sme ugroziti prava ovih lica u skladu sa instrumentima navedenim u stavu 5 načela 1.
3. Sud ili drugi nadležni organ koji postupa na osnovu saveta stručnog i nezavisnog organa može se ovlastiti domaćim zakonom da naloži prijem takvih lica u ustanovu za mentalno zdravlje.
4. Lečenje lica za koja je utvrđeno da pate od mentalne bolesti mora biti u skladu načelom 11 u svakoj prilici.

Načelo 21

Žalbe

Svaki pacijent i bivši pacijent ima pravo ulaganja žalbe u skladu sa procedurama određenim domaćim zakonom.

Načelo 22

Nadzor i pravna sredstva

Države će obezbediti da budu na snazi odgovarajući mehanizmi za unapređenje poštovanja ovih Pravila, za kontrolu ustanova za mentalno zdravlje, za podnošenje, ispitivanje i rešavanje žalbi, kao i za pokretanje odgovarajućih disciplinskih i sudskih postupaka u slučajevima neprofesionalnog postupanja ili kršenja pacijentovih prava.

Načelo 23

Primena

1. Države treba da primenjuju ova Načela putem odgovarajućih zakonodavnih, sudskih, upravnih, obrazovnih i drugih mera koje se periodično preispituju.
2. Države će ova Načela široko razglasiti na aktivan i odgovarajuć način.

Načelo 24

Opseg načela koja se odnose na ustanove za mentalno zdravlje

Ova Načela se odnose na sve osobe primljene u ustanovu za mentalno zdravlje.

Načelo 25

Očuvanje postojećih prava

Ne sme biti nikakvih ograničenja ili umanjenja bilo kojih od postojećih prava pacijenata, uključujući prava koja se priznaju važećim međunarodnim i domaćim propisima, a pod izgovorom da se ovim Načelima ne priznaju takva prava odnosno da se priznaju u manjem obimu.